

XX СТОЛІТТЯ

<https://doi.org/10.33608/0236-1477.2022.05.76-93>
УДК 821.161.2-312.1.09"19"Є.Плужник:11

Мар'яна ГІРНЯК, кандидат філологічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000
e-mail: maryana.hirnyak@lnu.edu.ua
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1396-2888>

МІЖ ПОЧУТТЯМ ТА ІНТЕЛЕКТОМ: ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ В РОМАНІ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА «НЕДУГА»

У статті зосереджено увагу на основних вимірах любові, представлених в інтелектуальному романі Є. Плужника «Недуга», окреслено соціокультурне підґрунтя порушеної у творі проблематики та висвітлено взаємозв'язок рефлексії про любов зі спробами досягнути особливості буття людини у світі. Методологічну базу дослідження сформували праці з філософської та літературної антропології, психоаналізу та герменевтики. Незважаючи на ідеологічний контекст епохи, яка ставила під сумнів можливість кохання між представниками ворожих суспільних класів і право «нової» людини на любов, персонажі роману розмежовують любов-пристрасть, любов-дружбу, сімейну любов та справжню любов, готову визнавати Іншого в його інакшості. Вони також прагнуть збагнути науку життя, замислюються над власною ідентичністю та маркерами людської сутності.

Ключові слова: філософія, рефлексії, любов, друг, Інший, ціннісна перспектива, ідентичність, життя.

Феномен української прози кінця 1920-х років складно переоцінити, адже в цей період з'явилися романи Володимира Винниченка, Миколи Хвильового, Валер'яна Підмогильного, Віктора Домонтовича, Юрія Яновського, Олекси Слісаренка, Михайла Івченка, Гео Шкурупія,

Цитування: Гірняк М. Між почуттям та інтелектом: філософія любові в романі Євгена Плужника «Недуга» // Слово і Час. 2022. № 5 (725). С. 76—93. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2022.05.76-93>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2022. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Майка Йогансена, Леоніда Скрипника та інших письменників, які продемонстрували схильність до філософізації літератури, до пошуку нових жанрових форм і наративних стратегій чи навіть до художніх експериментів. Створений 1928-го року роман «Недуга» Євгена Плузника (1898—1936) — єдиний прозовий твір у доробку автора — належить до найяскравіших зразків української літератури згаданого періоду.

У радянську епоху дослідники вважали цей роман не надто вдалим, оскільки розглядали його в контексті соціально-психологічної прози. Відповідно, літературознавці наголошували на низці недоліків у творі: «...сфера проявів внутрішнього життя... героїв не дуже широка» [5, 125]; «Плузник... не зміг використати і показати атмосферу великого промислового міста» [17, 131] тощо. Водночас, навіть акцентуючи на соціальній проблематиці, Зінаїда Голубева та Людмила Скірда зазначали, що в романі «Недуга» «виробнича тема виконує функцію своєрідної опорної чи відправної точки при розв'язанні якоїсь іншої важливої... проблеми» [5, 98] і що «людина цікавить Плузника... у кількох вимірах: соціальному, психологічному, філософському» [17, 136].

Літературознавці ХХІ ст. звертають особливу увагу на діалог художніх творів Є. Плузника з філософією [див.: 20], а «Недугу», з огляду на специфіку розгортання сюжету, рефлексії головного героя та численні діалоги-дискусії, цілком обґрунтовано вважають «інтелектуальним романом» [див.: 2, 117; 10, 62]. Шукаючи відповіді на важливі екзистенційні питання, персонажі «Недуги» насамперед намагаються осмислити природу кохання, тому Раїса Мовчан означає жанр твору як «любовний роман» [12, 115]. Щоправда, кохання, яке герої Є. Плузника сприймають як недугу, попри наявність у творі любовних колізій, є не так основою інтриг, перипетій чи інтимних переживань, як поштовхом до філософських дискусій про любов, а опосередковано — про людину та її буття у світі. Жанрові ознаки любовного роману в «Недугі» ослаблені: твір Є. Плузника тяжіє до інтелектуальної прози, що стала однією з провідних тенденцій у літературі ХХ ст.

Мета запропонованої статті — з'ясувати, які підходи до філософії любові репрезентують персонажі роману «Недуга», окреслити історико-культурний контекст порушеної у творі проблематики, продемонструвати, як філософські роздуми про багатовимірність любові, ідентичність людини та її співіснування з Іншим виявляють належність «Недуги» до жанру інтелектуального роману.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці представників герменевтики, психоаналізу, а також філософської та літературної антропології. Наполягаючи на існуванні особливого діалогу між літературою та філософією, Ганс-Георг Гадамер наголошував, що «смысл», до якого прагнемо, — це насправді «спрямлений смысл», спроба «дивитися в одному напрямку» в пошуках порозуміння [6, 143], і водночас це результат «співіснування різних рівнів розуміння» — як автономного й абстрактного, так і обумовленого «додатковим знанням» історико-культурного контексту [6, 102—103].

Феномен любові викликав зацікавлення багатьох філософів, кожен із яких пропонував власну перспективу наближення до цієї складної сутності. Якщо Зигмунд Фройд пов'язував кохання передусім зі статевим потягом та задоволенням сексуального інстинкту [22, 313], а Фрідріх Ніцше виводив любов (у найширшому розумінні цього слова) «по той бік добра і зла» [13, 72], то більшість мислителів наполягали на потребі усвідомити, що любов — це мистецтво, яке виявляє саму «здатність людини любити» (Еріх Фромм [23, 21]). Ще Памфіл Юркевич вважав «серце людське» «осереддям всього тілесного й духовного життя людини» [24, 563]. У ХХ ст. представники різних філософських течій пропонували осмислювати любов крізь призму проблеми взаємин людини з Іншим: Карл Ясперс розглядав любов як джерело комунікації [25, 75], Дітріх фон Гільдебранд та Еммануель Левінас вважали, що специфіка любові як «ціннісної відповіді» полягає в її «трансценденції», у спрямованості на Інше [4, 35; 26, 256], а Віктор Франкл спонукав інтерпретувати любов, що відкриває потенційну «ціннісну перспективу» людини [21, 98], як важливу передумову віднайдення справжнього сенсу буття. Філософи усвідомлюють, що взаємини між Я та Іншим відрізняються залежно від того, про яку саме любов ідеться — «каритативну любов» чи «любов-закоханість» (Микола Бердяєв [1, 83]), про ерос, для якого «інша людська істота — це лише ілюзорна підстава для розпалювання бажання», чи «божественну любов» агапе (Дені де Ружмон [16, 62, 65]). Водночас мислителі одностайні в тому, що любов — це «жива сила, яка заволодіває внутрішньою істотою людини», возвеличує її через «перенесення всього нашого життєвого інтересу з себе в інше» (Володимир Соловйов [19, 112, 119]).

Ще в давньогрецькій культурі розрізняли такі види любові, як ерос, філія, сторге і агапе [див.: 14, 114], тобто любов-пристрасть, любов-дружба, любов-співіснування (сімейна любов) і жертвна любов-самовіддача, близька за своєю сутністю до проповідуваної у Святому Письмі досконалої божественної любові — довготерпеливої, лагідної, яка «усе зносить, вірить у все, сподівається всього, усе терпить» і яка ніколи не минає (1 Кор. 13:4—8). Показово, що герої роману «Недуга» Є. Плужника (Сквирський, Орловець, Завадська) не лише *ілюструють* своїми взаєминами різні концепції любові, а й повсякчас *замислюються* над тим, «що саме розуміти під коханням...» [15, 46]. Знайти остаточну відповідь вони не можуть, тому констатують, що ставлення до цього феномену в різних людей балансує між протилежними полюсами: «...для одних це — “святая святых”, поезія, екстаз, щось ірреальне, до чого ні з міркою, ні з дослідом не підійти; для інших — щось надто елементарне, чому не варто віддавати багато уваги...» [15, 55]. Персонажі не прагнуть зумисне ускладнювати собі життя роздумами про причини, наслідки та перспективи цього почуття, однак мимоволі вони репрезентують різні уявлення про любов, що сформувалися завдяки досвідові поколінь.

Любов-пристрасть

Один із видів любові, яку переживають і намагаються осмислити герої роману «Недуга», — це любов-пристрасть. Саме пристрасть, що виникає завдяки еротичному потягові до тілесного, Звірятин вважає підвалиною кохання: «— Ви звернули увагу, вельмишановний? Фігура... Рука... А ноги!... — Та все, все! Ніс, підборіддя... На щічках ямочки... Зуби, усмішка... <...> ...все краще належить нам, наше» [15, 23]. Бажання задовольнити свої природні інстинкти споріднює людину з твариною, тому опоненти Звірятина (зокрема Сквирський) вдаються до відповідної лексики, щоб окреслити згадану проблему:

Ти не жени, мов той звір за самицею лісом, бо ти ж складніший за того звіра, бо в тобі елементарний той половий потяг в тисячі надбудовочок сублімований... <...> ...ти спинись, прохолонь та подумай — а чи неодмінно цю самицю потрібно тобі доганяти? А може, тобі просто час надійшов по лісі ганяти — і байдуже, за ким саме, чи за X, чи за Y?.. [15, 57].

Сквирський інтуїтивно (чи навіть свідомо) нагадує про висновки З. Фрейда про те, що статеві потяги людини здатні сублімуватися, «обирати іншу мету... вже не сексуальну» [22, 349], виявлятися у сфері нічних сновидінь та «снів наяву» [22, 377] або навіть бути неусвідомленим джерелом фантазії для мистецького твору [22, 380—381]. Саме ці процеси відрізняють людину від тварини. У романі «Недуга» персонажі змушені констатувати, що стихійний сексуальний порив іноді виявляється сильнішим від розуму і волі людини. Звірятин, якого автор не випадково наділяє промовистим прізвиськом, відверто заявляє про своє бажання оволодіти актрисою Завадською і спонукає колег теж зізнатися у власній слабкості: «...ми з вами... по одному сліду женемо. На одну дичинку полюємо...» [15, 169]. Спроби уникнути спокуси й утекти від самого себе нагадують персонажеві поведінку коня, що бігає по колу на манежі.

Водночас Звірятин не схильний ототожнювати людину і звіра: для чоловіка не є байдужим об'єкт бажання, тому він відчуває потяг до конкретної жінки, яка здається йому єдиною у світі. Така позиція персонажа вже споріднена не так із фрейдівським психоаналізом, як із міркуваннями багатьох філософів про персоніфікацію людської сексуальності [21, 34—35]: статева любов у людей «набуває того індивідуального характеру, завдяки якому саме ця людина іншої статі має для того, хто любить, безумовне значення, як єдина і незамінна, як ціль сама в собі» [19, 101]. Звірятин аргументує свою позицію «недугою» Орловця: тіло дружини, «малогруде, з гострими ліктями та твердими колінами» [15, 141], викликає в нього дедалі більшу відразу, а привабливі жіночі форми Ірини Завадської Іван Семенович проніс у своєму несвідомому через роки. Струнка циганська постать артистки, яка грає роль Кармен, гарячі блискучі очі, рухи стегнами і «круглі коліна з білою блискавкою мережив над ними» [15, 26] змушують поважного директора заводу «впізнати» в артистці «струнку дівчину в обіймах синього неба» [15, 30], яку ще в юності розгойдав на гойдалці.

Домінування тілесного аспекту в любові-пристрасті робить її виснажливою і неприйнятною для жінки. Ірина Завадська дорікає чоловікам за те, що їх цікавить у ній лише тіло, що де-факто вони ставляться до неї «як до проститутки» [15, 147]. Артистка не може погодитися з тим, що чоловіки влаштовують змагання між собою, розглядаючи жінку як об'єкт, який хочеться здобути, насолоджуються самим процесом здобування, але не цікавляться бажаннями жінки та її духовним світом. Навіть давні тексти світової культури, в яких часто можна простежити мотив «здобування» дівчини героєм (викрадення з дому, визволення від змія тощо), як зауважив відомий дослідник міфології Джозеф Кемпбелл, передбачають сприйняття жінки як тієї єдиної, з якою пов'язана доля і призначення героя: «Вона — “друга половина” самого героя... “кожне з них — обоє”...» [9, 317]. Тому не дивно, що Завадській імпонують переконання Сквирського, який радить себе перевірити, з'ясувавши, чи у твердженні «Я вас кохаю» два останні слова не можна, ніби у формулі, замінити іншими величинами — чи справді «вас» і чи справді «кохаю» (а не «хочу») [15, 174]. Розвиток сюжетної лінії підтверджує небезпідставність такої постановки питання: Звірятин, після того як здобув Завадську, втрачає до неї інтерес і вихваляється своєю перемогою, а Орловець після близькості з балериною приходить до висновку, що «недуга» його скінчилася, попри те що в обіймах балерини директор заводу шукав і бачив Завадську.

Любов-дружба

Хоча «недуга» Орловця зумовлена передусім тілесним потягом до артистки, інколи персонаж демонструє здатність до любові-дружби. Навіть тоді, коли Завадська не хоче бачити нікого з чоловіків-залицяльників поруч, вона дозволяє Іванові Семеновичу приходити, бо нерішучість і мовчазність персонажа робить його присутність комфортною для жінки, яка намагається розібратися в собі:

— Ви неодмінно приходьте до мене, Орлику... Мені з вами добре. Людей мені не хочеться тепер... А ви якийсь такий... І тут, і немає... Я й не сама, але й ніхто не заважає мені думати. <...> ...ви завжди лишитесь для мене тим, чим були і є. <...> Другом, що не сердитиметься на мене за щирість... [15, 162, 164].

Вони майже не розмовляли між собою, більше усміхалися чи навіть мовчали, «як люди, що добре одне одного розуміють або ж ніколи зрозуміти не можуть» [15, 229], але в кожному разі зберігають повагу до приватного світу іншої людини.

На дружніх взаєминах Орловець готовий будувати також своє родинне життя. Наталка — дружина, а отже й друг, який має вислухати, підтримати і зрозуміти навіть тоді, коли йдеться про пристрасть чоловіка до іншої жінки. Щоправда, Орловець та його дружина по-різному сприймають взаємини у сім'ї: якщо Івана Семеновича

влаштує рівень дружби і звички, то Наталка не погоджується на роль жінки-товаришки, хоч інколи й асоціюється дослідниками з цим стереотипом [див.: 11, 129], чи березині домашнього вогнища: «Бо і я — як і всяка — шукаю кохання, а не шлюбу. Бо і я — як і всяка — хочу будувати життя, а не побут» [15, 143]. Наталка усвідомлює, що не задовольняє Орловця як жінка, якщо він відчуває потяг до іншої, тому вона воліє відпустити чоловіка, бути самотньою, але не «звичкою» чи предметом «для хатнього вжитку» [15, 150]. Наталка іде з дому — не обов'язково назавжди: вона готова повернутися, однак для цього їй чоловік знову повинен добровільно і щиро обрати саме її з-поміж багатьох інших жінок для подружнього життя.

Сімейна любов

Цінність сімейної любові утверджує насамперед Куниця, який наполягає на потребі гармонії між особистим і суспільним, а тому співчуває своєму товаришеві, коли руйнується його подружжя: «...птах ти, можна сказати, вільний, а не заздрю на тебе...» [15, 177]. Водночас статус одруженого в романі теж не сприймається як гарантія щастя. У дискусіях про сутність кохання персонажі (інженер Сквирський, композитор Мурів) акцентують на тому, що зійтися — «зовсім не значить кохати щасливо. <...> ...дуже часто життя своє марнують, добиваючись того, від чого, свого нарешті дійшовши, відмовляються розчаровано...» [15, 56]. Певною мірою автор спонукає своїх героїв (а опосередковано й читачів) замислитися над питаннями, які поставить невдовзі, досліджуючи інтерпретацію любові у західній культурі, Д. де Ружмон: «чи втішений закоханий буде ще кохати *пошлюблену* Ізольду?» [16, 267]; чи здатне кохання здолати перешкоду «тривання» [16, 275], адже «щастя, яке ми хочемо відчути і затримати... постійно перетворюється у нестерпну його відсутність» [16, 264]. Любов не завжди приводить до сподіваних приємностей і тихої родинної ідилії; за своєю суттю кохання, як стверджує Мурів, — це боротьба, тому «здебільшого воно кінчається трагедією» [15, 103]. Отож здобуття омріяного подружнього статусу може виявитися «пірровою перемогою» [15, 56], що не залишає шансів на щасливе життя.

Персонажі Є. Плузника усвідомлюють, що жодний статус сам по собі не дає відчуття комфорту. Спостерігаючи за натовпом, Орловець зауважує, що підлітки граються у дорослих, «виконуючи і в простоті своїй складний ритуал залицяння» [15, 145], намагаючись досягнути того, що на цю мить їм ще не належить. Дорослі ж, прагнучи свободи, «навмисно дитинились, непомітно порушуючи від них же запроваджені приписи» [15, 145]. Відмова дотримуватися визначених норм не рятує людину від самотності та порожнечі. Розлучившись із Наталкою і не зійшовшись із Завадською, Орловець відчуває бажання «у чийсь очі дивитись, почувати під рукою чийсь круглий довірливий лікоть» [15, 145], мати те, що доступне кожному, крім нього.

Справжня любов

Найпереконливішою в романі є позиція Сквирського. На відміну від своїх колег, інженер шукає справжнього кохання — не обов'язково вічного, але такого, що робить життя цікавішим і повнішим. На думку персонажа, найбільша проблема полягає в тому, що часто «на першому-ліпшому спиняємось» [15, 153], тоді як суть кохання — це шукання і вибір. Скороминуючою і випадковою може бути лише пристрасть, а глибокі почуття супроводжуються духовною боротьбою, що, зрештою, призводить до відновлення гармонії, до віднайдення «одності ества» у відмінності статей [15, 156]. Розуміння любові як своєрідного протистояння споріднює позицію Сквирського із рефлексіями К. Ясперса про «люблячу боротьбу», що є основою справжньої комунікації між Я та Іншим. Ідеться про любов, що не є байдужою до того, на кого вона спрямована, але водночас про таке почуття, що «не є сліпою любов'ю»: вона «бореться», «ставити під сумнів», «вимагає» і таким чином сприяє «процесові саморозкриття в комунікації» [25, 69].

Передумова справжньої любові, як переконує Сквирський, — не просто прагнути оволодіти жінкою, а «шукати в жінці людину» [15, 156], пізнати і полюбити її внутрішній світ. Жертва, якої від Ірини-артистки вимагає Сквирський, — покинути оперу і поїхати за ним на Урал — це не егоїзм чи бажання обмежити існування жінки побутовою сферою, а, як усвідомлює згодом сама Завадська, випробування, необхідне насамперед для неї. Для жінки важливо не покинути музику і сцену зовсім, а зрозуміти, що є найдорожчим, дізнатися, чи змогла б пожертвувати задля кохання частиною себе самої, перевірити себе [15, 157—159, 237]. Така інтерпретація любові близька не лише закоханій у Сквирського Завадській, а й Орловцю і навіть його дружині, яка ніколи не чула розмірковувань Сквирського. Наталка розлучається з чоловіком не через ревності й навіть не через образу, а тому, що Орловець не бачив у ній (як, зрештою, і в Завадській) особистість. Щоправда, Сквирський демонструє «справжнє кохання» насамперед теоретично, у своїх філософських рефлексіях. У реальному житті персонаж здатний відпустити кохану жінку, влаштувати для неї випробування, але не зовсім зрозуміло, чим він сам готовий пожертвувати задля своєї любові, чи спроможний він скласти іспит на щирість власних почуттів, якого вимагає від Завадської.

У своїх спробах досягнути суті любові Є. Плужник в українській літературі не був першим. Андрій Лаговський з однойменного інтелектуального роману Агатангела Кримського, зазнаючи невдач у сфері інтимних взаємин, теж намагався збагнути причини власних страждань, однак так і не спромігся побачити в жінці людину, а не лише тіло. В романі «Недуга» персонажі (Звірятин і навіть Орловець) не намагаються проникнути в душу Завадської. Звинувачуючи артистку за інтим зі Звірятином, Орловець дозволяє собі безпідставні жорстокі й образливі слова на її адресу. Щоправда, саме в мить такого з'ясування стосунків

Іванові Семеновичу відкривається внутрішня сила і гідність Ірини Завадської: «...все невразливішою ставала жінка: з кожним словом мов виростала перед ним...» [15, 228]. Ображаючи жінку і завдаючи їй болю, Орловець відчував, що принижував не її, а передусім самого себе.

Мислителі неодноразово наголошували, що любов, яка передбачає здатність розпізнати в Іншому насамперед людину, а не чоловіка чи жінку, максимально споріднена з любов'ю-самовіддачею чи навіть божественною любов'ю. Любити — означає «приймати іншого таким, яким він є у його неповторній сутності» [16, 291—292], поважати іншу людину, дбати про те, щоб вона «зростала й розкривала свою особистість» [23, 56], адже «любов можлива лише тоді, коли двоє спілкуються одне з одним на найглибшому рівні свого існування» [23, 150—151]. Справжня любов — це «єдність за умов збереження цілісності особистості» [23, 47], вона «дає нам можливість бачити» [21, 260], діє як «внутрішня рятівна сила, що возвеличує індивідуальність, а не позбавляє її» [19, 112]. Сприйняття любові лише як фізичної насолоди залишає людину в полоні тваринної природи. Якщо, крім чуттєвості, є душевна близькість, «можна говорити про олюднення стихії Еросу», про «духовне злиття», що є справжньою любов'ю [3, 55].

Немислима любов і без додання егоїзму, вона за своєю природою жертвна, адже «любити — означає боятися за Іншого» [26, 256], усвідомлювати цінність самого існування конкретної особи («Якщо людина для мене лиш корисна... то в такому разі немає передумов для любові» [4, 35]). Найімовірніше, саме таку любов мав на увазі Ф. Ніцше, який, попри всі свої імморалістські ідеї, констатував: нехай безкорислива, «з Божого наказу», любов до людини «скидається більше на глупоту й наївність», «хоч якою була та людина, що вперше це відчула», для нас «вона назавжди лишиться святою і вартою шаноби» [13, 58].

Класовий підхід до сутності любові

Осмислення любові в романі Є. Плужника не можна вважати лише ілюстрацією численних філософських поглядів на цей феномен, закорінених ще в давньогрецькій культурі та поглиблених представниками наступних епох. З огляду на ідеологічний контекст 1920-х років, автор «Недуги» спонукає своїх персонажів пропонувати також і класовий підхід до сутності кохання. Композитор Мурів та інженер Звірятин «прикладками й чисто філософськими міркуваннями» [15, 46] доводять, що кохання можливе навіть між представниками антагоністичних класів, адже голос крові не зважає на класову ідеологію. Директор заводу Орловець, попри ірраціональний потяг до артистки Завадської, наполягає, що між пролетарем і буржуйкою «нічого не може бути»: через різні смаки й уподобання пролетар здатний або ненавидіти буржуйку, або зневажати її як ворога, і жодне пристосування у таких взаєминах неможливе [15, 61—62]. Подібні переконання, тільки з позиції протилежного класу, має й Олімпіада Сметанкіна зі вставної історії Ми-

коли Сичова. Доньці колишнього управителя панського маєтку «важко тепер покохати когось, бо некультурність усюди і самі мужики...» [15, 193]. Духовну боротьбу, що через відмінність характерів чи поглядів людей здебільшого існує в інтимних стосунках, персонажі вважають перешкодою для гармонійних взаємин, особливо в родинному житті. Отож герої роману готові заперечити можливість кохання між представниками різних суспільних прошарків.

Водночас, як уже зазначали дослідники, «ідейна боротьба» чи «класова позиція» у письменника ніколи не виходить на перший план [10, 64]. Автор дозволяє персонажам обговорювати популярні серед їхніх сучасників ідеї, однак порушені проблеми розгортаються передусім в екзистенційній площині. Навіть у 1960—1980-х роках літературознавці виступали проти трактування «Недуги» як «твору про статевий потяг одне до одного двох інтелігентів різного класового походження» [17, 129] і наголошували, що роман Є. Плузника можна розглядати як «цікаву і по-своєму полемічну спробу дати відсіч» численним літературним творам 1920-х років, «автори яких позбавляли нову людину права кохати і бути коханою, у яких це почуття розглядалося як непотрібний для нового суспільства буржуазний пережиток» [5, 101].

Розуміння ідеологічного контексту епохи дає змогу глибше проінтерпретувати позицію персонажів, зокрема Звірятина. Пропонуючи психоаналітичний код для відчитування української літератури, Ніла Зборовська наголошувала, що у 20-ті роки ХХ ст. «сексуальність і любов... були проблемою не лише сексуальної революції, але й епохи становлення більшовизму» [8, 308]. Ідеологія доби дозволяла революційному класу втручатися в інтимне життя громадян, до того ж руйнувала любов як родинну і національну цінність: «Кохати жінку, як і любити Україну, означало тоді бути хворим, немодерним...» [8, 314]. Відповідно, дослідниця вказує на протиставлення в романі «Недуга» Орловця, якому друзі-більшовики радять лікуватися через непотрібні для пролетарського суспільства спроби самовизначення та інтенсивність рефлексій, і Звірятина. Хоча інженер ідентифікує себе як «лояльного буржуя» [15, 63], Н. Зборовська обґрунтовано вбачає у ньому психотип «більшовика, який не відає жодних метафізичних захворювань, отже, жодних пошуків істини, жодних сумнівів і помилок» [8, 314].

Плузникова філософія людини

Осмислення любові у романі «Недуга» ускладнюється також тим, що різні міркування з приводу її сутності є не обґрунтованими концепціями, а спробами наближення до цього феномену. Окрім того, персонажі, які відстоюють свої переконання, відіграють, на думку Андрія Печарського, роль «протагоністів внутрішніх психічних інстанцій» [14, 177] Івана Орловця. Звірятин, наприклад, асоціюється дослідникові з «Воно», Сквирський — із «Над-Я», а Писаренко й Куниця у розмовах із Іваном Семеновичем іноді справляють враження не так друзів,

як «проникливих і вдумливих психотерапевтів» [14, 172]. Зрештою, погляди Куниці на «сімейний» вимір любові або «класовий» підхід до кохання, який демонструє Мурів, можна розглядати не лише як чинники інтелектуальних рефлексій головного героя, а й як свідчення його глибокої внутрішньої кризи. Тож філософія любові у романі «Недуга» тісно пов'язана зі специфікою персонажа, і навіть більше — з Плужниковою філософією людини.

Іван Семенович Орловець репрезентує характерний для української інтелектуальної прози, зокрема 1920-х років, тип персонажа — *homo faber*, тобто людини, яка сповідує раціоналістичний підхід до життя і не допускає жодної непередбачуваності у своє існування. Подібно до доктора Серафікуса з однойменного роману Віктора Домонтовича, Орловець вважає перегляд вистави в театрі марнуванням часу, тому мріє втекти від незвичної, а отже незатишної, атмосфери додому, де можна почитати книжку чи попрацювати з документами. Переобтяжений працею директор заводу не знаходить часу на розваги та відпочинок, але така самовіддача не приносить йому задоволення. Світ постає перед ним у сірих барвах: «суворі контури будинків» [15, 34], «сіре зимове небо» [15, 48], день починався та закінчувався «сіро», і «здавалось, не буде краю цьому сірому дневі, невиразним, як мла, думкам...» [15, 233]. Від таких сутінкових пейзажів не рятує навіть простір дому — власного чи своїх колег. У помешканні Сквирського шафи, заповнені книжками від підлоги до стелі, стояли так щільно під стінами, що перетворювали кімнату на своерідну труну. Брак повітря Орловець відчував і в гостях у Писаренка, неприбрана квартира якого нагадувала Іванові Семеновичу акваріум-в'язницю з каламутною водою. Просвітлення у сірому пейзажі Орловець зауважує лише після химерного «впізнання» Завадської, яке порушило одноманітний ритм його замкнених у цифри днів. Після нічного безсоння директор заводу чи не вперше відчув, як земля «заспівала йому назустріч»: «Десь в глибині її зародившись, лився той спів усе вище і вище, купаючи в собі зграї рожевих ранішніх голубів» [15, 18].

Світосприйняття людини залежить насамперед від налаштування її свідомості, однак Орловець не дозволяє собі тривалої перспективи світлого бачення світу. Він немов опиняється «в ситуації пограниччя, коли постає питання вибору між справжнім і несправжнім буттям» [7, 159]. Незвичні почуття до Завадської Орловець розглядає як недугу, але його «хвороба» закорінена не в зустрічі з артисткою, а в способі життя. Куниця радить Іванові Семеновичу звернутися до лікаря через погіршення стану здоров'я, і професор констатує в пацієнта перевтому і неврастенію. Як і Андрієві Лаговському з інтелектуального роману А. Кримського, лікар рекомендує Орловцю змінити робочий графік, більше відпочивати й подорожувати. Проте звичайну поїздку на курорт під час відпустки директор заводу сприймає як утечу від самого себе. Намагаючись допомогти своєму другові, Куниця запрошує Орловця прогулятися містом, сходити на пиво, радить більше спілкуватися зі знайомими, але Іванові Семеновичу — у розмові з Завадською або в

ширшому товаристві — часто бракує слів, щоб пояснити свою дивну поведінку чи навіть підтримати розмову.

Образи несвідомого, які мимоволі активізувала Ірина Завадська, змусили Орловця розпізнати у собі «двох Іванів Семеновичів»: один із них — урівноважений, до якого всі звикли, а другий — розгублений і знесилений, не може дати собі раду зі своїми думками і словами [15, 69—70]. Персонаж усвідомлює подвійність власної натури, але не здатен до кінця збагнути, що саме визначає його сутність. Звірятин навіть дорікає Іванові Семеновичу за небажання замислитися над своїм життям, бути відвертим із собою та іншими: «Футлярчик на вас... <...> Шкаралуца. А що там у вас всередині, в зернятці, ви й самі, вибачайте, не знаєте. ...ви ніколи, мабуть, над собою не думали» [15, 22].

Роздвоєння особи, яке Орловець сприймає як недугу, можна простежити в багатьох персонажах роману. Існування у двох іпостасях особливо відчутне в Завадській. Орловець «закохується» в неї у театрі під час перегляду опери «Кармен». Образ циганки, який створила артистка на сцені, за свідченням персонажів-театрознавців, був позначений «тонкістю музичного малюнку», «пластичністю й разом насиченістю рухів», «художньою інтерпретацією пристрасті» [15, 27]. Якщо для Звірятина актриса і жінка в особі Завадської «зливаються, одна одну доповнює» [15, 168], то Орловцю в буденному спілкуванні вона здавалася «зовсім іншою, ...не скидалася вона ні на ту, що в театрі, ані на ту, що на гойдалці колись...» [15, 42].

Дві іпостасі Ірини Едуардівни Завадської — це принаймні наслідок її професії, однак подвійність людської натури Орловець часто спостерігає довкола себе. Музичний критик Мюфке у півничці зізнається, що йому «остогидли... співачки, диригенти, партитури», але мусить «морочити себе й інших» [15, 76]. Писаренко закликає бачити красу й гармонію мистецтва, але допускає безлад у своєму повсякденному існуванні. П'яничка Сичов, котрого Іван Семенович якоїсь миті сприймає як криве дзеркало, що відображає «руїну» власного життя [15, 214], не знає навіть, що розповісти своїм знайомим із власного життєпису: «Біографію? <...> Котру саме?.. У кожного їх дві найменше. Одна — для всіх, друга — для самого себе» [15, 234]. Подібно до персонажів В. Підмогильного та В. Домонтовича, Орловець і Сичов констатують, що люди здебільшого мають два обличчя. Багатоликість виявляється своєрідною хворобою віку, проблемою, яку герої усвідомлюють, але не можуть розв'язати, і навіть більше — самі потрапляють під вплив такої подвійності, стають її заручниками.

Неприйняття людей з їхніми слабкостями спонукає Орловця відмовитися від узвичаєних взаємин. У театрі в нього прокидається навіть відчуття ворожості до натовпу, однак відстороненість від інших призводить персонажа до переживання покинутості та незмірної самотності. Його не влаштовує спілкування з дружиною, дратують колеги з роботи, але поступово Іван Семенович змушений зізнатися собі, що йому приємно перебувати посеред театральної юрби. Людина для

повноцінного існування потребує Іншого — нехай навіть недосконалого, але тут і зараз присутнього. За спостереженням Сквирського, люди «хапаються за життя», бояться, що їм не вистачить часу його пізнати, але в цьому страхіві не встигають жити. Вони нехтують спілкуванням з іншими, забуваючи, що кожній людині треба поговорити про життя, проговорити свої думки і свій досвід, подивитися на себе поглядом Іншого: «...тільки розмови — не балачки, ні, а розмови! — дають їм змогу брати від життя все, що можуть узяти, все, що їм потрібне!» [15, 53].

Нестачу відвертих розмов з іншими Орловець намагається компенсувати діалогом із самим собою. Персонаж упродовж усього роману демонструє схильність до рефлексій, до наполегливих спроб раціонально пояснити своє життя, свою поведінку й ірраціональні імпульси, що виникають у власному естві. Іван Семенович вважає безглуздом тинятися увечері містом, замість того щоб відпочити після безсонної ночі й повернутися до звичної праці. Він моделює в уяві розмову з Іриною Завадською, але не може знайти доречних слів, щоб з'ясувати причину свого візиту до неї. Орловець переконує себе в тому, що його недуга полягає в химерній плутанині почуттів та думок, у наявності «темних і незрозумілих сил» [15, 113], здатних заволодіти людиною. Здолати ці сили директор заводу намагається математичними формулами, протиставивши ірраціональній стихії холодний розрахунок, однак, як метафорично зауважив П. Юркевич, «мірою того, як у серці людини вичерпується олива любові, каганець [відповідно до концепції філософа — “голова”, “розум”. — М. Г.] згасає» [24, 572]. Зрештою, персонаж змушений визнати поразку раціоналістичного підходу до сфери інтимного життя: «— Може, й вся недуга моя — що думаю там, де мусить нутро промовляти» [15, 231]. Орловець прагне збагнути, чому образ юної дівчини залишив такий глибокий слід у його несвідомому і за що артистка покохала інженера Сквирського, але відповіді на ці питання він не знаходить ні сам, ні з допомогою Завадської чи своїх знайомих.

Саморефлексія героя поступово переростає у спроби пояснити інших, їхню поведінку чи навіть сутність. Іван Семенович замислюється над тим, що насправді він нічого не знає про своїх друзів. Йому відомі лише їхні анкетні дані, однак кожен із них як особистість для нього чужий і незнайомий. Водночас проблема знання про людину закорінена в готовності відкритися Іншому, в довірі до нього, а також у тому, чи заслуговує цей Інший на відвертість. Звірятин коментує й навіть аналізує потяг Орловця до Завадської, але зізнається, що спостерігає за його життям «з приємністю і з злою радістю» [15, 91], зловтішається, коли той втрачає ґрунт під ногами. Куниця бере активну участь у лікуванні «недуги» Івана Семеновича, розмірковує про його почуття, однак відмовляється щось радити у такій важливій справі. Орловець поступово усвідомлює, що всі їхні дискусії про любов не розв'яжуть його особистої проблеми, тим паче що відсутність доречних порад від друзів зумовлена не лише браком знання в цій сфері чи страхом допустити фатальну помилку. Іван Семенович розуміє, що насправді Куниця не хоче «вдирати-

ся» в душу, бо «в справі такій мало радити, треба радити широко! Тобто не тільки чуже нутро роздивившись, а й своє показавши...» [15, 122]. Проте відверто говорити про себе його друзі не готові. В Орловця виникає відчуття, що вони почали зверхньо ставитися до нього, сприймати як об'єкт філософських роздумів, тому певної миті персонаж не може пробачити собі, що дозволив Звірятину, Куниці, Писаренкові чи будь-кому іншому аналізувати та коментувати своє інтимно-приватне — ту «сферу життя, в яку суспільство не сміє втручатися» [1, 85].

Філософія людського буття у світі

Роздумуючи та дискутуючи про любов, герої роману «Недуга» не обмежуються інтимними питаннями, а виходять у сферу філософії буття людини у світі. Позиція Звірятина щодо кохання тісно пов'язана з його цинічними життєвими принципами: життя дається людині лише раз, тому від нього треба взяти якнайбільше і якнайкраще, максимально задовольняти всі свої потреби, жити тільки для себе [15, 6, 17]. Якщо інженер Сквирський переконує, що людина повинна «не брати перше-ліпше», а перевірити себе, упевнитися, чи справді вона потребує того, чого домагається [15, 95], то Звірятин готовий «облапати», «обмацати» й викинути непотрібне [15, 97], не зважаючи на те, про що йдеться — речі, цінності чи почуття. Звірятин дорікає Сквирському, що той не живе, а лише збирається жити, обирає з-поміж різних можливостей одну чи кілька, тоді як сам він прагне жити «повно, пожадливо, смачно! Беручи від життя все, що воно дає, вириваючи те, чого воно не хоче дати» [15, 96]. Побудований на такій основі діалог Звірятина з жінками (чи навіть зі світом) не має нічого спільного з любов'ю. Як наголошував Е. Фромм, «любов переважно означає *давати*, а не брати», і таке «давання» є «найвищим проявом могутності» людини, джерелом її життєвої сили [23, 49—50]. Міркування філософа співзвучні з концепцією «діяльної любові» Д. де Ружмона, яка передбачає прагнення і творення добра для ближнього [16, 292]. Зрештою, ще Григорій Сковорода, замислюючись про передумови виникнення любові, у листі до Михайла Ковалинського (1765 р.) констатував: «Amor enim amore invitatur; et volens amari, amo ipse prius»¹ [18, 1177]. Власна «дія» — це те, що насамперед визначає формування взаємин людини з Іншим.

Побудову свого життя персонажі сприймають як прекрасну, але складну і невідому науку. Люди навчилися перемагати стихії, визначати розташування зір на небі, споруджувати висотні будинки, створювати найскладніші машини й механізми, але науку жити [15, 48] так і не зуміли засвоїти. Знаючи, що живе лише раз, людина «хапється жити, поспішає, захлинаючись» [15, 54], замість того щоб спокійно вибирати те, що насправді потрібне для щастя. Через такий поспіх і прагнення охопити більше, ніж спроможні втримати, людям усе «з рук валиться» [15, 78], вони постійно скаржаться

¹ «Адже любов народжується з любові, тож, прагнучи бути любимим, я сам спершу люблю» [18, 1179].

на життя, порівнюють власні досягнення з чужими, забуваючи, що щастя у кожного «своє, але ніхто не розуміє, в чім саме», тож «думають про нього, тільки втративши» [15, 217]. Найбільша трагедія людини в тому, що вона іноді не має уявлення, чого прагне і чим її наповнити свій життєвий простір. Орловець міркує, що якби навіть зустрів на морі золоту рибку, не знав би, чого в неї попросити. З огляду на це, він сумнівається, що людина здатна свідомо будувати своє життя чи, тим паче, опанувати науку і мистецтво жити.

Наука жити для персонажів роману «Недуга» передбачає, зокрема, пошуки відповіді на питання про можливість досягнення гармонії між особистим і суспільним. Постреволюційна епоха, в якій існують персонажі, вимагала в людини жертвувати особистим щастям задля примарного «світлого майбутнього» для всього народу. Вплив історичних подій та класової ідеології на приватне життя можна простежити в біографії Сичова. Розповідаючи про свої поневіряння в духовній бурсі, в поміщицькому маєтку та під час революції, а також про невдалі спроби створити сім'ю з управителевою донькою Олімпіадою Сметанкіною, він переконує своїх співрозмовників: «Важко людині поєднати особисте з громадським — щось чомусь поступитися мусить» [15, 214]. Водночас ігнорування інтересів окремої людини прирікає на фіаско навіть найкращі громадські ідеали.

Герої роману усвідомлюють, що «світле майбутнє» народу можливе лише тоді, коли кожна людина (чи принаймні більшість) почуватиметься затишно і вважатиме себе щасливою. Музичний критик Мюфке та інженер Сквирський одностайні в тому, що викоренити з власного життя «гниль, гидоту, плісняву» [15, 77] — не менш важливо, ніж будувати літаки та Дніпрельстани. Навіть Куниця, який боїться говорити про приватне в добу великого будівництва, чи Орловець, котрий зневажає інтелігентів через їхні турботи про особисте щастя, змушені визнати, що дрібниці, з яких складається приватне життя, насправді мають велике значення:

То як же може людина, в побуті своїм скупа, бідна, неохайна, творити для інших побут світлий, кращий, новий? Адже творитиме вона його по образу своїйму й подобію?... <...> ...хочемо, щоб було всім світле, вільне, гарне життя, а кожен з нас терпить круг себе сірість, нудоту, бруд... [15, 85, 87].

Хворі індивіди не здатні стати основою здорового суспільства; вони, в найкращому випадку, творитимуть ілюзію загального добробуту, так само як ілюзією краси є «пишний палац», всередині якого панує «гниль та сморід» [15, 59].

Побудова суспільного життя передбачає наявність невеликих цеглин — окремих людських життів. Однак, як зазначає Сквирський, «з цеглин трухлих» неможливо «вивести будівлю прекрасну» [15, 54]. Важливо, що персонажі не обмежують особисте інтимною сферою. Особисте життя для Орловця — це все, «що кожен з нас переживає окремо й незалежно від інших» [15, 87], але проблема в тому, що насправді дуже

складно провести межу між приватним (нецікавим і неважливим для інших) і суспільним просторами. Людина живе у світі поруч з Іншим, тому рано чи пізно вона починає, подібно до Орловця, розуміти, що її особисте життя залежить не лише від власної волі: «...хіба це тільки твоя будова? Ні, кожен, кого ти хоч раз підпустив до себе, покладе в цю будову свою цеглину, а коли захоче назад узяти — то, може, й уся будова захитається...» [15, 144]. Хоча персонаж сприймає такі особливості приватного життя як перешкоду для раціоналістичного підходу до власного існування, вони насправді є радше благом, аніж злом, адже зобов'язують людину не лише дбати про себе, а й зважати на Іншого. Невипадково здатність «виходити за власні межі», бачити Іншого й існувати для Іншого Е. Левінас вважав основою любові [26, 254, 261], а В. Франкл — визначальною ознакою «сутності людського існування» [21, 51].

Отже, в інтелектуальному романі Є. Плужника «Недуга» любов постає не лише як почуття, покладене в основу сюжетної лінії. Автор пропонує особливу філософію любові, сутність якої прагнуть досягнути персонажі. Як і мислителі різних епох, герої роману розрізняють любов-пристрасть, любов-дружбу, сімейну любов та любов-самопожертву. Пристрасть споріднює людину з твариною, однак персоніфікація сексуальності, потяг до конкретної особистості відмежовує людські взаємини від тваринного світу. Любов-дружба передбачає взаєморозуміння між чоловіком і жінкою при вербальному чи навіть мовчазному спілкуванні, проте брак пристрасті й належного поцінування іншої особи здатний перетворити такі взаємини на «звичку», спровокувати байдужість, навіть у подружжі. Любов у шлюбі немислима без самопожертви, дарування себе Іншому, тому персонажі усвідомлюють, що за умови трактування подружнього статусу лише як порятунку від самотності, людина у шлюбі знаходить не кохання, а ілюзію щастя. Справжня любов пов'язана з самовіддачею та наближена до божественної любові; вона спонукає бачити Іншого не з корисливої, а з ціннісної перспективи, визнавати його інакшість, відчувати за нього відповідальність. Водночас стосунки між персонажами та роздуми про любов у романі Є. Плужника не є звичайною ілюстрацією філософських концепцій. Письменник актуалізує ідеологічний контекст епохи 1920-х років, який спонукає героїв замислюватися над тим, чи можливе кохання між представниками ворожих суспільних класів і чи взагалі «нова» людина має право на любов і родинний затишок. Осягання феномену любові в романі «Недуга» переплетене з рефлексіями про ідентичність людини. Різне розуміння любові засвідчує внутрішню кризу персонажів, які демонструють раціоналістичний підхід до життя і балансують на межі справжнього і несправжнього буття. Герої роману відчують роздвоєння, відчуження, але водночас потребують присутності Іншого поруч із собою. Вони прагнуть пояснити Іншого, пізнати його сутність, але не спроможні до кінця зрозуміти самих себе. Філософські рефлексії провадять персонажів до спроб досягнути науку життя, до проблеми розмежування приватного і суспільного просторів існування, до протиставлення позицій «брати», не зважаючи ні на

що, і «давати», що є основою любові до Іншого та ознакою людської сутності. Зосередження уваги на питанні про сутність любові та про її вплив на розуміння людиною свого буття у світі свідчить про філософські пріоритети автора «Недуги» і про належність твору до найяскравіших зразків української інтелектуальної прози.

Спроби наближення до феномену любові з філософської перспективи можна простежити у творах багатьох письменників 1920-х років, тому в подальших літературознавчих дослідженнях варто розглянути окреслені у статті проблеми в інтерпретації не лише Є. Плузника, а й інших літераторів епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. Самопознание. Ленинград: Лениздат, 1991. 398 с.
2. Бернадська Н. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція. Київ: Академвидав, 2004. 368 с.
3. Блюменкранц М. В поисках имени и лица. Киев—Харьков: Дух і Літера; Харьковская правозащитная группа, 2007. 244 с.
4. Гильдебранд Д. Метафізика любові / пер. с нем. А. Смирнов. Санкт-Петербург: Алетейя; ГО «Ступени», 1999. 630 с.
5. Голубєва З. Український радянський роман 20-х років. Харків: Видавництво Харківського університету, 1967. 216 с.
6. Гадамер Г. Г. Вірш і розмова: Есе / пер. з нім. Т. Гаврилів. Львів: Незалежний культурологічний журнал «І», 2002. 188 с.
7. Девдюк І. Екзистенціал «любов» у романах «Недуга» Є. Плузника й «Закохані жінки» Д. Г. Лоуренса // Закарпатські філологічні студії. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 157—162.
8. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. Київ: Академвидав, 2006. 504 с.
9. Кемпбелл Дж. Тисячолікий герой / пер. з англ. О. Мокровольський. Львів: Terra Incognita, 2020. 416 с.
10. Колошук Н. «Недуга» Є. Плузника як інтелектуальний модерний роман // Слово і Час. 2002. №1. С. 60—67.
11. Михайлова А. Еротичні екзистенціали у романі Євгена Плузника «Недуга» // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія: Літературознавство. 2011. Вип. 3(1). С. 121—135.
12. Мовчан Р. Жанрово-стильові тенденції української модерністської прози 1920-х років // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2013. Вип. 1(29). С. 114—118.
13. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі / пер. з нім. А. Онишко. Львів: Літопис, 2002. 320 с.
14. Печарський А. Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 466 с.
15. Плузник Є. Недуга: роман. Київ: Знання, 2016. 239 с.
16. Ружмон Д. Любов і західна культура / пер. з франц. Я. Тарасюк. Львів: Літопис, 2000. 304 с.
17. Скирда А. Євген Плузник: Нарис життя і творчості. Київ: Дніпро, 1989. 151 с.
18. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за редакцією проф. Леоніда Ушкалова. Харків—Едмонтон—Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.
19. Соловьев В. Смысл любви // Соловьев В. Философия искусства и литературная критика. Москва: Искусство, 1991. С. 99—160.
20. Токмань Г. Жар думок. Лірика Євгена Плузника як художньо-філософський феномен. Київ: Академія, 2013. 224 с.

21. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник / пер. с англ. и нем.; общ. ред. Л. Гозман и Д. Леонтьев. Москва: Прогресс, 1990. 368 с.
22. Фройд З. Вступ до психоаналізу / пер. з нім. П. Тарашук. Київ: Основи, 1998. 709 с.
23. Фромм Е. Мистецтво любові / пер. з англ. В. Кучменко. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 192 с.
24. Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини, за вченням слова Божого // Хроніка-2000. Київ, 2000. № 39—40. Україна: філософський спадок століть. Ч. 2. С. 563—573.
25. Ясперс К. Философия. Книга вторая. Просветление экзистенции / пер. с нем. А. Судакова. Москва: Канон+; РООИ «Реабилитация», 2012. 448 с.
26. Levinas E. Totality and Infinity: An Essay on Exteriority. (A. Lingis, Trans.). The Hague; Boston; London: Martinus Nijhoff Publishers, 1979. 315 p.

Отримано 17 травня 2022 р.

REFERENCES

1. Berdiaev, N. (1991). *Samopoznanie*. Leningrad: Lenizdat. [in Russian]
2. Bernadska, N. (2004). *Ukrainskyi roman: teoretychni problemy i zhanrova evoliutsiia*. Kyiv: Akademydav. [in Ukrainian]
3. Bliumenkrants, M. (2007). *V poiskakh imeni i litsa*. Kiev—Kharkov: Dukh i Litera; Kharkovskaia pravozashhitnaia gruppa. [in Russian]
4. Hildebrand, D. (1999). *Metafizika liubvi* (A. Smirnov, Trans.). Saint Petersburg: Aleteiia; TO “Stupeni”. [in Russian]
5. Holubieva, Z. (1967). *Ukrainskyi radianskyi roman 20-kh rokiv*. Kharkiv: Vydavnytstvo Kharkivskoho universytetu. [in Ukrainian]
6. Gadamer, H. G. (2002). *Virsh i rozmova: Ese* (T. Havryliv, Trans.). Lviv: Nezalezhnyi kulturolohichni zhurnal “Yi”. [in Ukrainian]
7. Devdiuk, I. (2019). Ekzystentsial “liubov” u romanakh “Neduha” Ye. Pluzhnyka y “Zakokhani zhinky” D. H. Lourensa. *Zakarpatski filolohichni studii*, 10(2), 157—162. [in Ukrainian]
8. Zborovska, N. (2006). *Kod ukrainskoi literatury: Proekt psykhoistorii novitnoi ukrainskoi literatury*. Kyiv: Akademydav. [in Ukrainian]
9. Campbell, J. (2020). *Tysiacholykyi heroi* (O. Mokrovolskyi, Trans.). Lviv: Terra Incognita. [in Ukrainian]
10. Koloshuk, N. (2002). “Neduha” Ye. Pluzhnyka yak intelektualnyi moderni roman. *Slovo i Chas*, 1, 60—67. [in Ukrainian]
11. Mykhailova, A. (2011). Erotychni ekzystentsialy u romani Yevhena Pluzhnyka “Neduha”. *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu im. H. S. Skovorody. Serii: Literaturoznavstvo*, 3(1), 121—135. [in Ukrainian]
12. Movchan, R. (2013). Zhanrovo-stylovi tendentsii ukrainskoi modernistskoi prozy 1920-kh rokiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 1(29), 114—118. [in Ukrainian]
13. Nietzsche, F. (2002). *Po toi bik dobra i zla. Henealohiia morali* (A. Onyshko, Trans.). Lviv: Litopys. [in Ukrainian]
14. Pecharskyi, A. (2011). *Psykhoanalitichnyi aspekt ukrainskoi beletrystyky pershoi tretyny XX storichchia*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian]
15. Pluzhnyk, Ye. (2016). *Neduha: roman*. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian]
16. Rougemont, D. (2000). *Liubov i zakhidna kultura* (Ya. Tarasiuk, Trans.). Lviv: Litopys. [in Ukrainian]
17. Skyrda, L. (1989). *Yevhen Pluzhnyk: Narys zhyttia i tvorchosti*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian]
18. Skovoroda, H. (2011). *Povna akademichna zbirka tvoriv* (L. Ushkalov, Ed.). Kharkiv—Edmonton—Toronto: Maidan; Vydavnytstvo Kanadskoho Instytutu Ukrainskykh Studii. [in Ukrainian]
19. Solovev, V. (1991). Smysl liubvi. In V. Solovev, *Filosofia iskusstva i literaturnaia kritika* (pp. 99—160). Moscow: Iskusstvo. [in Russian]

20. Tokman, H. (2013). *Zhar dumok. Liryka Yevhena Pluzhnyka yak khudozhno-filosofskyi fenomen*. Kyiv: Akademiia. [in Ukrainian]
21. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskakh smysla: Sbornik* (L. Gozman, & D. Leontev, Trans., Eds.). Moscow: Progress. [in Russian]
22. Freud, S. (1998). *Vstup do psykhoanalizu* (P. Tarashchuk, Trans.). Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian]
23. Fromm, E. (2017). *Mystetstvo liubovi* (V. Kuchmenko, Trans.). Kharkiv: Knyzhkovyi klub "Klub simeinoho dozvillia". [in Ukrainian]
24. Yurkevych, P. (2000). Sertse ta yoho znachennia v dukhovnomu zhytti liudyny, za vchenniam slova Bozhoho. *Khronika-2000*, 39—40. *Ukraina: filosofskyi spadok stolit*, 2, 563—573. [in Ukrainian]
25. Jaspers, K. (2012). *Filosofia. Kniga vtoraiia. Prosvetlenie ekzistentsii* (A. Sudakov, Trans.). Moscow: Kanon+; ROOI "Reabilitatsiia". [in Russian]
26. Levinas, E. (1979). *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority* (A. Lingis, Trans.). The Hague; Boston; London: Martinus Nijhoff Publishers.

Received 17 May 2022

Mariana Hirniak, PhD, docent
Ivan Franko National University of Lviv
1 Universytetska st., Lviv, 79000
e-mail: maryana.hirnyak@lnu.edu.ua
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1396-2888>

BETWEEN FEELING AND INTELLECT: THE PHILOSOPHY OF LOVE IN THE NOVEL "THE DISEASE" BY YEVHEN PLUZHNYK

The primary aim of the paper is to clarify the main approaches to the philosophy of love, represented in the intellectual novel "The Disease" by Yevhen Pluzhnyk, to outline the socio-cultural footing of the issues, raised in the work, as well as to bring to light the relationship of reflections on multidimensionality of love and the characters' attempts to comprehend the peculiarities of human existence in the world. The methodological premises and theoretical frameworks for the research were provided by the studies on psychoanalysis, hermeneutics, philosophical and literary anthropology. While trying to understand the essence of love, the characters of Pluzhnyk's novel, like the philosophers from different epochs, distinguish among love-passion, love-friendship, family love, which is developed in the matrimony, and 'true love' that is close to the divine one. The 'true love' is a willingness to sacrifice as well as realizing the uniqueness of other person; it motivates to feel responsibility for Other and to see him/her not from a selfish but from a values-based perspective.

However, the relationships between the characters along with their reflections on love in the novel by Pluzhnyk are not an ordinary illustration of the different philosophical concepts. The writer also actualizes the ideological context of the 1920s and encourages his characters to think whether love between the representatives of the hostile social 'classes' is possible and whether the 'new' human has the right to love at all. Comprehension of the phenomenon of love in the novel "The Disease" is intertwined with the reflections on the identity of the person, on his/her internal crisis, provoked by the rationalistic approach to life, as well as on the peculiarities of the dialogue with the Other. The characters of the novel also seek to understand 'the science of life', to solve the problem of separating private and public spaces of existence, to grasp the contradistinction of the value positions 'to take', aimed at the self, and 'to give', which is laid in the basis of love and appears to be an important feature of the human entity.

Keywords: philosophy, reflections, love, friend, Other, value perspective, identity, life.